

Odeljenje za psihologiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

PSIHOLOŠKE SMERNICE ZA MEDIJSKO IZVEŠTAVANJE NAKON KRIZNIH DOGAĐAJA

MEDIJSKO IZVEŠTAVANJE NAKON KRIZNIH DOGAĐAJA

Cilj ovog dokumenta **nije** da zameni ili dopuni [Kodeks novinara Srbije](#), već da ukaže na psihološke i društvene posledice neodgovornog medijskog izveštavanja, kao i da ukaže na to da mediji imaju ulogu u uspostavljanju atmosfere bezbednosti i oporavku neposredno pogođenih i zajednice nakon velikih kriza. U dokumentu neće biti reči samo o tome **o čemu i kako ne govoriti**, već i **o čemu i kako govoriti** da bismo oblikovali zdraviju klimu i društveni dijalog. Dokument je pre svega namenjen zaposlenima u medijima, ali može da bude koristan i zvaničnicima koji se obraćaju medijima kao i čitaocima i gledaocima koji dele i komentarišu vesti.

Uloga medija u kriznim situacijama

Način na koji mediji izveštavaju o kriznoj situaciji oblikuje osećanja i ponašanja javnosti neposredno nakon, ali i duže nakon događaja. Senzacionalistički naslovi i tekstovi, preuranjeno i neutemeljeno iznošenje uzroka, kao i previše detalja o događaju mogu u javnosti izazvati nemir i paniku i povećati šansu da se ovakav događaj ponovi.

Sa druge strane, odgovorno izveštavanje doprinosi razumevanju događaja, pomaže oporavku čitave zajednice i doprinosi prevenciji ovakvih događaja u budućnosti.

Neodgovorno izveštavanje škodi zajednici tako što:

- Pojedinci koji vide počinioca kao sličnog sebi, ili u njemu vide heroja, mogu odlučiti da ga oponašaju
- Neodgovorno izveštavanje pojačava patnju porodice i prijatelja žrtava
- Često se ovakvi nasilni događaji dovode u vezu sa narušenim mentalnim zdravljem počinioca, ili čak sa konkretnim mentalnim poremećajima, iako nije dostupno dovoljno informacija o stanju počinioca što vodi stigmatizaciji osoba sa mentalnim smetnjama
- Izazivanje panike povećava šansu da se ljudi oseće bespomoćno, što otežava oporavak zajednice
- Iznošenjem ličnih podataka dovode se u opasnost od odmazde porodica i ljudi bliski počiniocu

Odgovorno izveštavanje pomaže oporavku zajednice tako što:

- Uči javnost da na vreme prepozna stanja i ponašanja pojedinaca koja mogu da prerastu u nasilje, što omogućava sprečavanje ovakvih događaja
- Podstiče empatiju sa preživelim i porodicama i prijateljima žrtava, pomaže u oporavku
- Ohrabruje pojedince da potraže podršku stručnjaka
- Ohrabruje pojedince da, ukoliko primete da bi neko drugi mogao biti pod rizikom da izvrši nasilan akt, podstaknu tu osobu da se obrati stručnjaku
- Podstiče solidarnost i doživljaj zajedništva

IMAJTE U VIDU

POSLEDICE PO DECU I MLADE

Neodgovorno izveštavanje o visoko traumatičnim događajima može da ostavi naročite posledice na decu i mlade, posebno ukoliko su oni direktno pogođeni ili poznaju nekoga ko je direktno pogođen kriznom i traumatičnom situacijom.

Da bi sebi razjasnili same događaje, ali i sopstvena razmišljanja i osećanja, i oni samostalno traže informacije u medijima. Tom prilikom, deca i mladi mogu biti izloženi dezinformacijama ili pogrešnim, površnim i neosetljivim tumačenjima događaja, bilo u vestima ili u komentarima na njih. Takođe se u javnom govoru može desiti da se cele generacije označe kao "izgubljene, otuđene" i slično.

Osetljive i neproverene informacije, pretpostavke o osobama, ličnim odnosima i događajima koji su njima povezani mogu kod dece i mladih uneti **dodatnu zbunjenost, osećanje besa, nepoverenja i nepravde**, kao i **osećaj da ih šira zajednica ne razume**, što može imati **ozbiljne psihološke posledice i usporiti proces oporavka**.

SMERNICE ZA MEDIJSKO IZVEŠTAVANJE

Rizik: Podsticanje atmosfere haosa i nebezbednosti

Šta ne raditi

- Ne deliti neproverene informacije, kao ni pretpostavke o motivaciji počinioca ili okidačima događaja.
- Ne izveštavati senzacionalistički ni fatalistički – „Šta nam se to dešava?“, „Da li je u pitanju crni niz?“, „Ovo ne staje“.

Zašto to ne raditi

Podstiču se sukobi u javnom prostoru, što ostavlja utisak nebezbednog okruženja i otežava oporavak pojedinaca i zajednice. Neposredno pogođenima se ne daje prostor i vreme za tugovanje.

Šta treba raditi

- Deliti samo proverene informacije o događaju, opovrgavati dezinformacije.
- Isticati šta je ono što o događaju još uvek ne možemo znati.
- Ne praviti neutemeljene pretpostavke o trendovima i očekivanjima u budućnosti.
- Deliti planove aktivnosti koje su usvojile institucije.

Zašto to raditi

Uvode se stabilnost i struktura u javni prostor, pojačavaju osećaji poverenja, bezbednosti i predvidljivosti.

Rizik: Imitiranje nasilnog ponašanja, „društvena zaraza“

Šta ne raditi

- Ne deliti nepotrebne detalje o događaju.
- Ne veličati počinioca (kao hrabrog, pametnog ili na druge načine vrednog divljenja).
- Ne romantizovati počinioca (kao žrtvu ili napačenu dušu).
- Ne praviti od počinioca antiheroja (kao monstruma).
- Ne objavljivati fotografije na kojima se veliča nasilje.

Zašto to ne raditi

Živopisnije predstavljeni uzori povećavaju verovatnoću imitacije. Počinioci predstavljeni kao nadprosečni ili antiheroji povećavaju verovatnoću imitacije. Imitacija nasilničkog ponašanja u okruženju može posebno uznemiravati neposredno pogođene tragedijom.

Šta treba raditi

- Opisati događaj tačno, ali bez pojedinosti koje bi olakšale imitaciju – deliti samo činjenice koje su neophodne za razumevanje događaja.
- Karakterisati ponašanje počinioca kao neprihvatljivo, štetno i za osudu.

Zašto to raditi

Manje detalja o počiniocu smanjuje verovatnoću da se drugi sa njim poistovete i pokušaju da kopiraju takvo ponašanje.

Rizik: Dodatno traumatizovanje preživelih, porodica i drugih pogođenih

Šta ne raditi

- Ne objavljivati iznova fotografije počinioca.
- Ne objavljivati fotografiju počinioca pored fotografija žrtava.
- Ne objavljivati potresne fotografije ili video materijal mesta zločina.

Zašto to ne raditi

Preživeli, njihove porodice i lokalna zajednica mogu da budu iznova uznemireni i potrešeni takvim sadržajem. Mogu da osećaju da su žrtve nevidljive, obeležene ili u istoj ravni kao i počinilac.

Šta treba raditi

- Fokusirati se na ukazivanje poštovanja žrtama, preživelim i svima koji su na različite načine pogođeni događajem.
- Deliti njihove lične priče, ali uz poštovanje prava na privatnost, u meri i obimu koji oni odrede.

Zašto to raditi

Opisivanje žrtava i neposredno pogođenih tragedijom izaziva saosećanje i podstiče zauzimanje njihove perspektive. Poštovanjem prava na privatnost čuva se dostojanstvo žrtava.

Rizik: Obeležavanje ljudi sa sličnim karakteristikama kao mogućih počinilaca

Šta ne raditi

- Ne naglašavati posebne grupne pripadnosti, osobine ili ponašanja počinioaca.

Zašto to ne raditi

Druge osobe koje su po nečemu slične počinioocu mogu da budu opažene kao potencijalno opasne, iako to nisu.

Na primer, navođenje da je počinilac imao probleme sa mentalnim zdravljem ili igrao video-igrice vodi ka stigmatizaciji svih ljudi sa mentalnim problemima ili onih koji igraju video-igrice, iako ogromna većina ovih ljudi ni na koji način nije nasilna.

Šta treba raditi

- Objasniti da je u pitanju složen događaj, kao i da se iz pripadnosti grupi ne može zaključiti o tome da li je neko mogući počinilac.

Zašto to raditi

Smanjuje se mogućnost međusobnog optuživanja, atmosfere straha i nepoverenja. Štite se potencijalno ranjive grupe.

Rizik: Stvaranje utiska da se ovakvi događaji mogu lako ponoviti

Šta ne raditi

- Ne izveštavati o događaju na pojednostavljen način.
- Ne isticati jedan faktor kao jedini odgovoran za događaj.
- Ne isticati svakodnevne situacije ili uobičajena ponašanja kao moguće uzroke događaja („dobio je jedinicu”, „nije pozvan na rođendan”, „uvek je bio tih i povučen”).

Zašto to ne raditi

Upiranje prstom u samo jedan od potencijalnih uzroka ili okidača događaja može stvoriti lažni utisak da je događaj česta ili očekivana reakcija na takve okidače.

Ljudi stoga mogu da steknu utisak da se može ponoviti i da se osećaju izloženo i nezaštićeno.

Šta treba raditi

- Objasniti da je u pitanju složen i redak događaj, za čije dešavanje je neophodno da se istovremeno steknu mnogi uslovi.

Zašto to raditi

Ukazivanjem na retkost i složenost događaja, ljudi se ohrabruju da opažaju okolinu kao bezbednu i da se postepeno vrate u rutinu.

Rizik: Podsticanje bespomoćnosti

Šta ne raditi

- Ne govoriti da se ništa ne može uraditi.
- Ne naglašavati da će posledice događaja biti nepovratne.
- Ne sugerisati da su samo dugoročne i neizvesne promene neophodne da se stanje popravi (ne umanjivati značaj sistemskih promena, već istovremeno ukazivati na značaj malih, izvodljivih aktivnosti).

Zašto to ne raditi

Pojačava se doživljaj straha i bespomoćnosti i smanjuje motivacija da se pruži ili potraži pomoć.

Šta treba raditi

- Uz uvažavanje ozbiljnosti događaja i bola neposredno pogođenih i cele zajednice, insistirati na tome da su ljudi otporni i da kao društvo možemo da se oporavimo.
- Davati konkretne preporuke o tome šta pojedinac može da uradi kako bi pomogao sebi i drugima (npr. deljenje kontakata za besplatnu psihološku pomoć, informacionih paketa i drugih dostupnih resursa).

Zašto to raditi

Podstiče se konstruktivno i pomagačko ponašanje, kao i nada i otpornost ljudi, što pomaže u oporavku pojedinaca i zajednice.

Rizik: Stigmatizovanje cele zajednice

Šta ne raditi

- Ne podrazumevati da je cela zajednica ravnodušna i nezainteresovana da pomogne.
- Ne navoditi na zaključak da je cela zajednica kriva za događaj.

Zašto to ne raditi

Podstiče se doživljaj krivice, bespomoćnosti i usamljenosti, što nepovoljno utiče na oporavak pojedinca i zajednice.

Šta treba raditi

- Davati primere saosećajnog reagovanja zajednice – davanje krvi, direktna pomoć neposredno pogođenima, empatični gestovi vršnjaka.

Zašto to raditi

Podstiče se društvena povezanost, nada i utisak o dostupnosti pomoći i resursa. Ovo olakšava oporavak pojedinaca i zajednice

Rizik: Neutemeljene dijagnoze

Šta ne raditi

- Ne davati medijski prostor stručnjacima koji se ne pridržavaju etičkog kodeksa struke.
- Posebno ne iznositi u javnost neutemeljene pretpostavke o psihološkom profilu počinioca, porodičnoj dinamici ili okidačima događaja.
- Ne tražiti od psihologa i psihijataru da daju dijagnoze kao uzrok nasilnog ponašanja.

Zašto to ne raditi

Iako psihijatri i psiholozi mogu, oslanjajući se na znanja iz svojih oblasti, da doprinesu objašnjenju događaja, ne mogu nikoga da dijagnostikuju „na daljinu“, već jedino temeljnim veštačenjem u toku suđenja. Ovako iznesene dijagnoze mogu se ispostaviti netačnim, što može dodatno da zbuni javnost i naruši poverenje u struku i medije. Uz to, vodi porastu predrasuda, ali i krši pravo na privatnost osoba uključenih u događaj.

Šta treba raditi

- Dati priliku stručnjacima da iznesu zaključke na osnovu informacija koje imaju.
- Uvažiti odgovore poput „nemamo dovoljno informacija“ ili „ne možemo sa sigurnošću da tvrdimo“ kao validne i ispravne.

Zašto to raditi

Javnost se navikava na to da je proces dolaženja do istine spor i da zahteva pažljivo prikupljanje informacija. Gradi se poverenje u stručne osobe i izvore informisanja.

Rizik: Osuđivanje različitih reakcija na događaj kao neprihvatljivih

Šta ne raditi

- Ne osuđivati načine na koje ljudi ispoljavaju osećanja povodom događaja, ukoliko to ne ugrožava druge.
- Ne obeležavati načine na koji ljudi tuguju (ili ne tuguju) kao ispravne ili neispravne.

Zašto to ne raditi

Vrsta i intenzitet reakcija koje deca i odrasli mogu imati nakon traumatičnog događaja su veoma različite – neko će reagovati brže, neko sporije, neko otvoreno deliti osećanja, neko ih poricati, neko želeći da razgovara o događaju, a neko odbijati. Karakterisanje nečijih osećanja i načina tugovanja kao ispravnije ili manje ispravne može otežati oporavak od traume i izazvati dodatne podele u zajednici

Šta treba raditi

- Prihvatiti i uvažiti i činjenicu da ljudi mogu različito reagovati na traumatične događaje, i da je u tom procesu neophodno da pokažemo međusobno razumevanje.

Zašto to raditi

Stvara se atmosfera međusobnog prihvatanja, psihološke sigurnosti i poverenja. U društvu se omogućava da pojedinac dobije podršku da na svoj način i svojim tempom obradi traumatičan događaj.

Klikom na podvučeni
tekst otvarate link

Dodatni izvori dostupni na srpskom

[Preporuke za izveštavanje o masovnim pucnjavama - UNICEF](#)

[Kodeks novinara Srbije - Savet za štampu](#)

[Priručnik za novinare i novinarkе: Kako izveštavati o mentalnom zdravlju - MentalHub](#)

[Mediji i prava deteta: Praktična uputstva za zaposlene u medijima - MediaWise/UNICEF](#)

[Nasilje u porodici: vodič za novinar\(k\)e - Autonomni ženski centar](#)

Naučni izvori:

Haravuori, H., Berg, N., & Marttunen, M. (2016). The impact of journalism on grieving communities. *The Wiley Handbook of the Psychology of Mass Shootings*, 170-187.

Lankford, A. i Tomek, S. (2018). Mass killings in the United States from 2006 to 2013: social contagion or random clusters?. *Suicide and Life-threatening Behavior*, 48(4), 459-467. doi: 10.1111/sltb.12366

Lankford, A., & Madfis, E. (2018). Don't name them, don't show them, but report everything else: A pragmatic proposal for denying mass killers the attention they seek and deterring future offenders. *American behavioral scientist*, 62(2), 260-279.

Lindberg, N., Sailas, E. i Kaltiala-Heino, R. (2012). The copycat phenomenon after two Finnish school shootings: an adolescent psychiatric perspective. *BMC Psychiatry* 12, 91. doi: 10.1186/1471-244X-12-91

Lowe, S. R., & Galea, S. (2017). The mental health consequences of mass shootings. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(1), 62-82.

Meindl, J.N. i Ivy, J.W. (2017). Mass Shootings: The Role of the Media in Promoting Generalized Imitation. *American Journal of Public Health*, 107(3), 368-370. doi: 10.2105/AJPH.2016.303611

Pescara-Kovach, L. i Raleigh, M. J. (2017). The contagion effect as it relates to public mass shootings and suicides. *The Journal of Campus Behavioral Intervention*, 5, 35-45. doi: 10.17732/JBIT05

Towers, S., Gomez-Lievano, A., Khan, M., Mubayi, A. i Castillo-Chavez, C. (2015). Contagion in mass killings and school shootings. *PLoS one*, 10(7), e0117259.

Dodatni izvori dostupni na engleskom jeziku

<https://www.center4research.org/copy-cats-kill/>

<https://www.reportingonmassshootings.org/>

<https://www.nctsn.org/what-is-child-trauma/trauma-types/terrorism-and-violence/school-shooting-resources>

PSIHOLOŠKE SMERNICE ZA MEDIJSKO IZVEŠTAVANJE NAKON KRIZNIH DOGAĐAJA

Smernice izrađene 9. maja 2023. godine

Odeljenje za psihologiju
Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

Čika-Ljubina 18-20
Beograd 11000
psi@f.bg.ac.rs